

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

ARXELOGIYA

FANINING O'QUV DASTURI

- Bilim sohasi:** 200000 – San'at va gumanitar fanlar
Ta'lif sohasi: 220000 – Gumanitar fanlar
Ta'lif yo'nalishi: 60220300 - Tarix (Sharq mamlakatlari va mintaqalari bo'yicha)

Toshkent – 2022

ІДЕНТИФІКАЦІЯ
ІДЕНТИФІКАЦІЯ

Ідентифікація вимірювальних приладів
Ідентифікація вимірювальних приладів

Схема

2

Лін

Біль

БДІ

Fan/modul kodi	O‘quv yili	Semestr	ECTS - Kreditlar	
ARX1204	2022-2023	2	4	
Fan/modul turi	Ta’lim tili		Haftadagi dars soatlari	
Majburiy	O‘zbek/rus		4	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Arxeologiya	48	72	120
2.	I. Fanning mazmuni			
	<p>Fanni o‘qitishdan maqsad – talabalarga arxeologiya fanining nazariy va amaliy asoslari, arxeologik davrlashtirishning asosiy tamoyillari, arxeologiya fani tarixi, rivojlanish bosqichlari, arxeologik kashfiyotlar tarixi, insoniyatning paydo bo‘lishi va tarqalishi, arxeologik yodgorliklar, etnomadaniy jarayonlar, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, moddiy madaniyat xususiyatlarini o‘rgatish hamda ularda xolisona ilmiy dunyo qarashni, ko‘nikma va malaka hosil qilishdan iborat.</p>			
	<p>Fanning maqsadi - dunyo mamlakatlarining tosh davridan antik davriga qadar bo‘lgan davr jarayonlari, xususan, insoniyatning paydo bo‘lishi va tarqalishi, tosh asri madaniyatlari va asosiy arxeologik yodgorliklari, eneolit-bronza davrlari etno-madaniy jarayonlari, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, ilk temir va antik davr madaniyati xususiyatlari, ilk shahar shaklidagi manzilgohlarning tuzilishi, me’moriy va qurilish xususiyatlari, ishlab chiqarish shakllari va moddiy madaniyati kabi masalalarни ochib berish.</p>			
	<p>II. Asosiy nazariy qism (ma’ruza mashg‘ulotlari)</p> <p>II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:</p> <p>1-mavzu. Arxeologiya faniga kirish</p>			
	<p>Arxeologiya atamasi. Arxeologiyaning fan sifatida shakllanishi. Fanning maqsadi va vazifalari, o‘tiladigan mavzularga tuzilmaviy mantiqiy chizma asosida tushuncha berish, arxeologiyani idrok etish madaniyati to‘g‘risida ma’lumotlar berish, o‘tmish ajdodlar hayoti bilan uzilmas ma’naviy aloqalarni anglab yetish yo‘llarini ko‘rsatish. Arxeologiya fani to‘g‘risidagi dastlabki ilmiy bilimlarning shakllanishi. Moddiy manbalar, yozma manbalar, arxeologik yodgorliklar, arxeologik tadqiqot usullari, madaniy qatlamlar. Arxeologik davrlashtirish va xronologiya.</p> <p>2-mavzu. Arxeologik tadqiqot turlari va zamonaviy usullari</p>			

Arxeologik tadqiqotlar tarixi. Arxeologik qidiruv. Arxeologik qidiruv usullari: yuza, geokimyoviy, geofizik, aerofoto, kosmik va b. Qazishma ishlari: shurflash, stratigrafiya, chizmalar, kundalik, topilmalarini qayd qilish. Suv osti arxeologiyasi va uning muammolari. Arxeologik talqin. Arxeologik tadqiqot mavzulari.

3-mavzu. Arxeologiya va yordamchi fanlar

Arxeologiya va uning yordamchi fanlari. Arxeologiya fanining ilmiy muammolari. Arxeologiya fanida tarixiy fanlarning o'rni. Arxeologiya va numizmatika. Arxeologiya va antropologiya. Arxeologiya va tarixiy etnologiya. Arxeologiya va etnologiya. Arxeologiya va geraldika. Arxeologiya va dinlar tarixi. Arxeologiya va harbiy san'at tarixi. Arxeologiya va epigrafika. Arxeologiya va toponimika. Arxeologiya va aniq fanlar. Kompyuter texnologiyalari va arxeologiya. Arxeologiya va tabiiy fanlar.

4-mavzu. Odam evolyutsiyasi

Inson paydo bo'lishi haqidagi nazariyalar. Antropogenez jarayoni. Odam evolyutsiyasi. Eng qadimgi odamlar yashagan hududlar. Homo habilis. Homo erectus. Neandertal. Sinantrop. Fergantrop. Homo sapiens. Kromanion. Qadimgi manzilgohlarning joylashishi. Hozirgi qiyofadagi odamning shakllanishi. Qadimgi odamlar dunyosining kengayishi. Terib termachilik va ovchilik.

5-mavzu. Paleolit davri arxeologiyasi

Paleolit davri tabiiy sharoiti. Antropogenez jarayoni. Sharqiy Afrika topilmalari. Ramapitek. Paleolit davri taraqqiyoti. Paleolit davri bosqichlari (Ilk, o'rta va so'nggi paleolit). Paleolit davri madaniyatining o'ziga xos xususiyatlari. Paleolit davri yodgorliklari. Ularni davrlashtirish muammosi va xususiyatlari. Neandertal odam. Homo sapiens. Paleolit davri madaniyatları.

6-mavzu. Mezolit davri arxeologiyasi

Mezolit davri tavsifi. Tabiiy-geografik o'zgarishlar. Yovvoyi hayvonlarni xonakilashtirish. O'zlashtiruvchi xo'jalik shaklining rivojlanishi va uning ishlab chiqaruvchi xo'jalikning shakllanishidagi ahamiyati. Moddiy madaniyat. Mikrolitlar. Mezolit davri yodgorliklari. O'rta Osiyoning mezolit davri manzilgohlari. Mezolit davri san'ati.

7-mavzu. Neolit davri arxeologiyasi

Neolit davrining o'rganilish tarixi. Neolit davri xronologiyasi va davrlashtirish. Neolit davri xususiyatlari. Osiyo, Yevropa va Rossiyaning neolit davri yodgorliklari. Xo'jalik turlari. Qishloqlar. O'rta Osiyoning neolit davri madaniyatları (Joytun, Kaltaminor, Sazag'on va Hisor). Istemol xo'jaligidan ishlab chiqarish xo'jaligiga o'tish. Turar joylar. Mehnat qurollari. Kulolchilik. To'qimachilik. Sug'orma dehqonchilik. Neolit davri

madaniyati.

8-mavzu. Eneolit davri arxeologiyasi

Eneolit davri tavsifi. Dastlabki metall-misga ishlov berishning boshlanishi insoniyat ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyotining omili sifatida. Mesopatamiyada shahar davlatlarning shakllanishi. O'rta Osiyoning eneolit davri madaniyatları (Anov-Nomozgoh, Sarazm). Qurilish va memorchiilik. Hunarmandchilik taraqqiyoti. Haykalchalar. Manzilgohlar. Dehqonchilik va chovachilik. Kulolchilik. Tosh qurollar. Metallga ishlov berishning rivojlanishi. Tasviriy san'at.

9-mavzu. Bronza davri arxeologiyasi

Bronza davri tavsifi. Bronza davri tarixiy-madaniy jarayonlari. Mesopatamiyada shahar-davlatlar taraqqiyoti va ularning xususiyati. Kritdag'i mil. av. III-II ming yilliklarga oid Minoy va Miken madaniyatları. Bronza davri yodgorliklari va ularning tavsifi. O'rta Osiyoning bronza davri madaniy markazlari (Kopetdog'oldi, Murg'ob, Surxon va o'rta Zarafshon vohalari), protoshahar tipidagi manzilgohlari (Oltintepa, Sarazm) Shimoliy Afg'onistonda Dashli madaniyati. Hindiston bronza davrida. Ixtisoslashgan ishlab chiqarish. Tasviriy san'at. Yozuv yodgorliklari. Xo'jalik va moddiy madaniyat. Metallarga ishlov berish taraqqiyoti. Ijtimoiy tabaqlanish va davlatchilik masalalari.

10-mavzu. Ilk temir davri arxeologiyasi

Ilk temir davri tavsifi. Temirning kashf etilishi masalasi. Ilk temir buyumlari va ularning tarqalishi. Urartu madaniyati. Temirchilik ustaxonalari. Kimmeriyalar va ularning harbiy faoliyati. Qabrlar, qurollar, sopol buyumlar. Skiflar madaniyati. Skiflarning turmush tarzi, shaharlari, chovachilik xo'jaligi. Qo'rg'onlar va katakombalar. Sarmatlar, ularning ijtimoiy tuzumi, turar joylari. Sarmat hukmdorlarining qabrlari va qo'rg'onlari. Sopol buyumlar va harbiy qurollar. Sarmatlarning tarqalib ketishi sabablari. Xettlar. Rossiya hududidagi ilk temir davri yodgorliklari. O'rta Osiyo hududidagi so'nggi bronza va ilk temir davri madaniyatlarining rivojlanishi.

11-mavzu. Antik davr arxeologiyasi

Antik davr haqida umumiy ma'lumot. Antik davr xususiyatlari. Shaharlarning paydo bo'lishi. Davlatchilikning asosiy omillari. Ilk davlatlarning shakllanishi va rivojlanish bosqichlari. Haykaltaroshlik, amaliy va tasviriy san'at. Osiyo, Afrika va Yevropaning antik davr yodgorliklari. Me'morchilik. Antik davr madaniyati.

12-mavzu. O'rta asrlarda ijtimoiy-siyosiy va madaniy taraqqiyot. Ibodatxonalar,

saroy va uy-joy me'morchiligi. San'atning yuksalishi. Hunarmandchilik va to'qimachilikning rivojlanishi. Buyuk ipak yo'li. Yer egaligi. O'rta Osiyodagi ilk o'rta asrlar davriga oid arxeologik yodgorliklar. Osiyo, Afrika va Yevropadagi ilk o'rta asrlar davriga oid arxeologik yodgorliklar. Rivojlangan o'rta asrlar davri haqida umumiy ma'lumot. Tasvirlar san'at. Markaziy Osiyo shaharlari. Sug'orish inshootlari. Kumush tangalar.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Arxeoliyiya fanini o'rganishning ahamiyati.
2. Arxeologik tadqiqot turlari va zamonaviy usullari.
3. Arxeoliyiya va yordamchi fanlar.
4. Odam evolyutsiyasi.
5. Paleolit davri xo'jaligi va moddiy madaniyati.
6. Mezolit davri xo'jaligi va moddiy madaniyati.
7. Neolit davri xo'jaligi va moddiy madaniyati.
8. Eneolit davri tarixiy-madaniy jarayonlari.
9. Bronza davri tarixiy-madaniy jarayonlari.
10. Ilk temir davri ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari.
11. Antik davri ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari.
12. O'rta asrlar xo'jaligi va moddiy madaniyati.

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

IV. Mustaqil ta'lif va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lif uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. O'zbekistonda arxeoliyiya fanining rivojlanishi.
2. Arxeologik tadqiqot turlari va sanalashtirish muammolarini.
3. Zamonaviy odamning paydo bo'lishi va rivojlanishi.
4. Olduvay davri madaniyati.
5. Ashel davri madaniyati.

	<ol style="list-style-type: none"> 6. Mustye davri madaniyati. 7. Mohenjo-Doro va Xarappa madaniyatlari. 8. Mezolit davri mehnat qurollari va ularga ishlov berish texnikasi. 9. Krit-Miken madaniyati. 10. Kulolchilikning vujudga kelishi va rivojlanish bosqichlari. 11. Metallning kashf etilishi va uning xo'jalik hayotiga ta'siri. 12. Shaharlarning vujudga kelishi va ularning davlatlarni taskil topishidagi o'rni. <p>Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.</p>
3.	<p>V. Ta'lif natijalari / Kasbiy kompetensiyalari</p> <p>Talaba bilishi kerak:</p> <ul style="list-style-type: none"> • arxeologiya fanining maqsad va vazifalari, dunyo mamlakatlari ijtimoiy-iqtisodiy, moddiy va ma'naviy madaniyati, xo'jalik xususiyatlari masalalari va ularning taraqqiyot bosqichlari, ulardan ilmiy maqsadlarda foydalanish haqida tasavvur va bilimga ega bo'lishi; (bilim) • dunyo mamlakatlari arxeologik topilmalari, arxeologik manbalar tafsiflari, ilmiy tadqiqot institutlari fondlari materiallardan foydalanishni bilishi va ularni amaliyotda qo'llashni bilishi; (ko'nikma) • talaba tarixiy ma'lumotlarni ilmiylik, tarixiylik, xolislik asosida o'rGANISHI, internet ma'lumotlarini, dunyo arxeologiyasiga oid manbalarни mustaqil tadqiq va tahlil qilish hamda muammolar bo'yicha yechimlar qabul qilish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. (malaka)
4.	<p>VI. Ta'lif texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlar qilish;

	<ul style="list-style-type: none"> • individual loyihalar; • jamoa bo‘lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	<p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo‘yicha yozma ishni muvaffaqiyatlil topshirish.</p>
6.	<p style="text-align: center;">Asosiy adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Michael Chazan. World prehistory and archaeology: pathways through time - Third Canadian edition. Pearson Canada Inc., 2015. 2. Egamberdiyeva N.A. Arxeologiya (<i>o‘quv qo‘llanma</i>). -T.: 2011. 3. Мартынов А. И./ Археология: учебник для бакалавров. - 7-е изд., перераб. и доп. - М.: Издательство Юрайт, 2013. - 460 с. 4. Кабиров Ж., Сагдулаев А. Ўрта Осиё археологияси: Олий ўкув юртлари талабалари учун кўлланма. – Т.: Ўқитувчи, 1990. – 160 б. <p style="text-align: center;">Qo‘shimcha adabiyotlar</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Т.: “O‘zbekiston”, 2016. - 56 b. 6. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – Т.: “O‘zbekiston”, 2017. - 488 b. 7. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – Т.: “O‘zbekiston”, 2017. - 488 b. 8. Carl Knappett. An archaeology of interaction. – Oxford: Oxford university press, 2011. – P. 251. 9. Мартынов А.И., Шер Я.А. Методы археологического исследования. – М.: 2002. 10. Арциховский А.В. Археология асослари. - Т.: Ўқитувчи, 1970. – 295 б. 11. Щапова Ю.Л. Археологическая эпоха: хронология, периодизация, теория, модель. – М.: КомКнига, 2005. 192 с. 12. Martin Hall and Stephen W. Silliman. Historical archaeology - Blackwell Publishing Ltd, 2006. – P. 360. 13. Miriam T. Stark. Archaeology of Asia - Blackwell Publishing Ltd,

	2006. – P. 381.
Axborot manbalari	
	14. www.history.ru 15. www.natura.com 16. www.archaeology.ru 17. www.archaeology.com
7.	O'quv dasturi "Turkiy xalqlar tarixi, madaniyati, siyosati va iqtisodiyoti" kafedrasida ishlab chiqilgan va 2022-yil "___" _____ dagi "___"-sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan. O'quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2022-yil <u>30</u> <u>06</u> dagi <u>11</u> -sonli bayoni bilan tasdiqlangan.
8.	Fan/modul uchun mas'ullar: D.Salayev - TDSHU, "Turkiy xalqlar tarixi, madaniyati, siyosati va iqtisodiyoti" kafedrasi mudiri v.b. Z.M.Qodirov - TDSHU, "Turkiy xalqlar tarixi, madaniyati, siyosati va iqtisodiyoti" kafedrasi katta o'qituvchisi
9.	Taqrizchilar: I.M. Shamsiyeva - TDSHU, "Sharq mamlakatlari tarixi va antropologiyasi" kafedrasi dotsenti, tarix fanlari nomzodi D.J. Urakov – O'zMU "Jahon tarixi" kafedrasi mudiri, tarix fanlari nomzodi, dotsent (turdosh OTM).